

לפי הסברה המובאת בספר הישר לר"ת (תשכה וכ"ה בשטמ"ק נדרים נז: מהרא"ם) שדבר שהיתרו לא בא ממילא אלא ע"י מעשה הפרשה, אינו נחשב 'דבר שיש לו מתירין'. וטעם זה אתי שפיר טפי להר"ן. ויש להעיר גם מדברי הר"ן בנדרים (מז:): שספק דרבנן בנדר לקולא, הגם שאפשר בהתרה על ידי חכם [ושמא זה טעמו של הרמב"ם שאסר שם, משום דשיל"מ]. עוד בענין זה ובמסתעף – בנדרים מט. ב"מ נג ומנחות סח:

דף ד

דואין את העליונות כאילו הן פרודות והתחונות מעלות את העליונות. מבואר ברש"י (וכן בתוספות בזבחים עג. ד"ה והתחונות ובה"ר"מ) שרק מפני שתרומת תאנים מדרבנן [כן היא שיטת רש"י ותוס']. ומחלוקת הראשונים בדבר. ע' בהרחבה ביוסף דעת בכורות נד], לכן מצרפים את כל מה שבעיגול לבטל. היה מקום לשמוע קצת מדבריהם, מכך שנקטו הסבר זה בפשיטות וללא צורך בראיה כלשהי, ששיעור ביטול תרומה באחד ומאה – מדאורייתא הוא, כי אם מדאורייתא בטל ברוב ורק מדרבנן אינו בטל, ניתן להסביר דין זה אף בתרומה דאורייתא. וכן מורה פשטות לשונם להלן (בע"ב בד"ה אלא) ששיעור זה מן התורה. ואולם אין כן דעת הפוסקים (ע' בר"ן חולין ק; תשובת רשב"א תרצ"ח. וכ"מ ברמב"ם; ראב"ן נג, ועוד – וכפשוטו הסוגיא ביבמות פב. 'הוא שרבו חולין על התרומה' ע"ש). ואף התוס' בכמה מקומות כתבו שמהתורה בטלה התרומה ברוב, ומקרא שדרשו – אסמכתא בעלמא (עתוס' ב"מ נג. גדה מז. וכ"ה בטויו"ד שכג, א). אך יש לציין שבספר אור שמח (מאכלות אסורות טו, טז) רצה לחדש שהוא דין דאורייתא, והאריך בדבר. ויש לדחות ולומר שאע"פ שמדאורייתא בטל ברוב, פשוט להם לראשונים שבאיסור תורה לא היה ר' אליעזר מיקל להחשיב התחונות בחשבון אחד ממאה. [ואכן בשפת אמת תמה מדוע מצרפים התחונות, ורצה לומר שמדובר שמערב הכל יחדיו אחר כך, והקלו כאן לערב לכתחילה כיון שמן התורה בטל כבר ברוב]. ואף שבכל עיגול יש 'ספק דרבנן' – אין הולכים בו להקל, מפני שודאי נפלה תרומה ולכן אנו צריכים לתורת ביטול, ורק כשיש ספק אם נפל איסור אומרים סד"ר לקולא (ע' תורת הבית להרשב"א ב, ד דף כג. והביא שם מהרמב"ן שמדובר בעיגולים של אדם אחד ובה לישראל על כולם כאחת, שאל"כ כדן הוא לתלות לקולא שהתרומה נפלה בכך אחר ואין צריך מאה. והרשב"א עצמו נקט שאפילו הם של כמה בני אדם אין תולים להקל במקום שנצרכים לדין ביטול).

'אלא אפרוח וקליפתו גוזמא' כלומר 'קליפתו' גוזמא אבל אפרוח דווקא, כרבי יוחנן ושמואל שאמרו להלן אפרוח שנולד ביום טוב מותר (ספר הישר).

'אושפזכניה דרב אדא בר אהבה הוו ליה הנך ביצים מיום טוב לשבת. אתא לקמיה אמר ליה מאי לאטוויגהו האידינא וניכלינהו למחר? א"ל מאי דעתך רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן...' משמע שלרב אסורות הביצים למחר משום דין 'הכנה', ואף על פי שאותו אדם הניח עירובי תבשילין שהרי בא לצלותן עתה – מוכה מכאן שאין מועיל עירובי תבשילין להתיר איסור הכנה, גם באופן שאין איסור 'הכנה' מדאורייתא, שהרי כתבו הרמב"ן והר"ן שביצה שנולדה, הואיל ומהתורה מותרת בו ביום ורק מדרבנן גזרו אטו יו"ט אחר השבת, אינה אסורה למחרת אלא מדרבנן, כי מדין תורה הלא הכין היום לעצמו ולא למחר (עפ"י קהלות יעקב א. ודין זה מפורש באור זרוע ובספר המכתם).

ואולם יש לומר שהטעם הוא מפני שאין מועיל עירוב לדבר האסור באותו יום, לכך הביצה אסורה למחר, אבל לעשות דבר שמותר היום יתכן שמועיל העירוב ואין לאסרו למחר משום 'הכנה' [בדבר שאין בו איסור הכנה דאורייתא]. ועל כן יש להתיר להתקין עירובי חצרות מיו"ט לשבת ע"י עשיית עירובי תבשילין, כיון שהיום מותר לטלטל בחצר. מאידך עירובי תחומין אין להתיר כיון שיש איסור תחומין ביו"ט, על כן אין מועיל עירובי תבשילין על זה (עפ"י או"ז שמג, ט – מובא בקה"י שם).

‘דרב לא מוקי אמורא עלויה מיומא טבא לחבריה משום שכרות’. פרטי דיני הוראה לשתוי – ע’ במובא ביוסף דעת כריתות יג בסיכומים.

(ע"ב) ‘אמר רבי יוחנן: עציים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן ביום טוב... עציים דלא חזו ליומייהו אי שרי להו למחר אתי למימר ביומייהו נמי שרו ואתמול משום שבת הוא דלא חזו להסקה’. אעפ"י שגם ביומן אינו אסור אלא משום גזרה שמא יעלה ויתלוש, צריך לומר שהכל גזרה אחת היא, דאי לא הא לא קיימא הא.

‘עציים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב – מרבה עליהם עציים מוכנים ומסיקן’. אף על פי שבשעה שמרבה עליהם עציים ומערבם, עצי המוקצה נדים – אין חוששים לכך שהרי זה כטלטול מן הצד ומותר (עפ"י משנה ברורה תקו סק"י ובשער הציון). וצ"ל שנחשב כטלטול לצורך דבר המותר מאחר ומרבה כדי להדליק בכלל העצים ולא בכדי לטלטל את המוקצה דוקא).

‘הכא מקלא קלי איסורא’ כלומר עיקר הנאת העצים באפיה או בחימום היא לאחר הסקתם ואז האיסור כבר אינו בעין, ולכך לא החמירו חכמים בכגון זה בדבר שיש לו מתירין (עפ"י טור או"ח סוס"י תרעז). וע' בשו"ע הגר"ז תקו בקונטרס אחרון אות ג. ולענין הסקתם לצורך אורה, שנהנה מהאש שהיא בעין – ע' משנ"ב ובאה"ל שם). ובפרי מגדים (יו"ד צט במ"ז סק"ג ד"ה ומדי דברי בו) הקשה הלא מהפך בעצים קודם שריפתם. וצידד לומר שאין להחמיר משום דבר-שיש-לו-מתירין באיסור טלטול אלא באכילה או בשימוש והרי השימוש בעצים אינו אלא לאחר שריפתם. וע"ע ברכת מרדכי ח"א כו, ט.

‘והא רב אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה?’ – רב אסי ספוקי מספקא ליה ועביד הכא לחומרא והכא לחומרא’. מרש"י משמע שהבדיל בברכה. ואם תאמר והלא ספק ברכות הוא? ויש לומר הואיל וידע בעצמו שאינה ברכה לבטלה שהרי ידע בקביעות החדש, לכן אעפ"י שאפשר שחכמים הטילו חק קבוע לנהוג יום טוב שני אפילו כשיודעים בקביעות החדש ואין חובה להבדיל, מכל מקום כיון שידע בעצמו שברכתו ברכה וגם היה מסופק שמא לא הטילו חק קבוע, לכך הבדיל (עפ"י מהר"ם שיף). עדיין צ"ב, הלא מסברא פשוטה נראה שלפי הצד שעשאוהו חכמים כיום אחד ארוך, אסור להבדיל בברכה, וא"כ מה מקום יש להחמיר ולהבדיל. ויש לפרש שהואיל ואף לפי צד זה יש כאן מצות הבדלה דאורייתא [ואינה ברכה לבטלה מדין תורה], שפיר דמי לברך מפני הספק. [ובייחוד שעיקר יום-טוב הוא היום הראשון גם לפי תקנת חכמים]. ואמנם ללא שהיה מסופק נראה שאסור לברך בכגון דא, אף כי אין זו ברכה לבטלה ממש. וע' בפרי מגדים (יא, ג במ"ז, והביאו משנ"ב) לענין חוטי ציצית קצרים שמדאורייתא כשרה, שאם מברך קרוב להיות ברכתו לבטלה. וגם אם אין לו אחרות לא יברך. וע"ע בענין זה במצוין בברכות יא ובפסחים קא. וכתב בשיטה מקובצת שלא היה חותם 'המבדיל בין קדש לחול' אלא 'בין קדש לקדש' או 'בין קדש חמור לקדש קל'. ע"ע חדושי הריטב"א סוכה מו וחדושי הנצי"ב כאן.

‘רב אסי ספוקי מספקא ליה ועביד הכא לחומרא והכא לחומרא’. אף על פי שאיסור ביצה שנולדה אינו אלא מדרבנן [ואפילו לרבה, הלא ביום טוב דעלמא אינו אלא משום גזרה וכו"ל] – יש לומר שספק זה אינו אלא חסרון ידיעה, לכך החמיר בו (עפ"י חדושי רבי יהונתן אייבשיץ מכ"י).

'אמר רבי זירא: כוותיה דרב אסי מסתברא, דהאידינא ידעינן בקביעא דירחא וקא עבדינן תרי יומי'. יש לתמוה מה מועילה בקיאותם והלא תלויים הם ונגררים אחרי בית דין שבארץ ישראל המקדש על פי הראיה, והרי עוד בימי רבא היו מקדשים על פי הראיה (כמבואר בראש השנה כא. ועוד), כל שכן בימי רב אסי ורבי זירא.

ונראה שיש רשות לבני חוצה לארץ, במקומות שהשלוחים לא היו יכולים להגיע אליהם, לקבוע ראשי חדשים ומועדות לארצותם לפי חשבון המולדות [כשם שבזמן הזה שאין בית דין מקדשים על פי ראייה, קובעים החדשים על פי החשבון, שכן נמסר בהלכה למשה מסיני, שבזמן שיש סנהדרין מקדשים על פי הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין הרשות לכונן חשבון שתכליתו לכוין את ראשי החדשים עם מולדות הלבנה, ואת שנות החמה עם שנות הלבנה]. ולפי זה סוגיתנו מבוארת, שבזמן הראשונים עדיין לא היה להם חשבון בזה אלא היו מסורים לוועד שבארץ ישראל שמקדשים על פי הראיה, אבל אחר כך ישבו בית דין וקדשו את חדשי בני הגולה על פי חשבון שתקנו להם, ומדין תורה אין להם לעשות אלא את היום-טוב שעל פי חשבונם, רק משום אבותיהם שעשו שני ימים, החזיקו במנהג זה על פי תקנת חכמים. [ואולם אם הגיעו שלוחי ארץ ישראל לשם, דינם להיגרר אחר הוועד שבארץ] (עפ"י חזון איש קל).

צ"ב לשם מה קבעו החדשים לפי חשבון אם בכל אופן נהגו שני ימים טובים. ושם לצורך שטרות וכד'. ויש להעיר שבתורי"ד כאן נראה מבואר להפך, שהראשונים ודאי היו בקיאים בחשבון יותר ממנו אלא שלא היו רשאים לקדש אלא על פי הראיה כל עוד קיים בית דין הגדול. וע"ע. וע"ע מנחת חינוך שא. וראה עוד בענין זה במבואר בר"ה כ-כא ובסוכה נד סע"ב.

'ואילו בטלו כותים עבדינן חד יומא' – שלכך שנה ופרט התנא באריכות (בראש השנה פרק שני) כיצד היו משיאין משואות – ללמדנו שאם תיבטל הסיבה למניעה, יחזור הדבר לכמו שהיה, להדליק משואות ולעשות יום אחד בכל הגולה. שאם לא כן מאי דהוה הוה ומה צורך לתנא להשמיענו באריכות דבר שאינו מעשי (עפ"י רש"י ועוד. וכדוגמת הדיוק שכתבו התוס' להלן ה. ד"ה הא).

כענין הזה מבואר בכמה מקומות בגמרא שאין להעמיד משנה וברייתא על זמן הקדום אלא מסתמא מדובר על זמן הזה – ע' יבמות פא, א ואליבא דריש ליקיש סתם משנה מדברת בתרומה בזמן הזה; כתובות כה. ('קסבר חלב בזה'...!); גטין ד: ('תינה בזמן שביהמ"ק קיים...!'). וע' שבת פ. ('קלקולו זה תקונו' לפרש"י, מבואר שסתם משנתנו דיברה לאחר החורבן). וע' גם בתוס' בכורות לו: ד"ה התרת. וע' עוד: השגת הראב"ד על המאור רפ"ד דפסחים; רשב"א להלן ה. פני יהושע פסחים יד. חזון איש שביעית ג, כא ובסוף זרעים.

'זהיכא דמטו שלוחין עבדינן חד יומא'. כלומר אילו ארע פעם אחת שהשלוחים הגיעו למקום שאינם מגיעים לשם בדרך כלל, הלא יעשו יום אחד מאחר ויצאו מהספק.

ומקשה 'זהשתא דידעינן בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי' – ומאי שנא מבטלו כותים או מהגיעו שלוחים? – ומתריך, לעולם יום טוב שני אינו אלא משום ספק אלא שאנו משאירים מנהג אבותינו בידינו לנהוג כמו שנהגו הם, אבל אינו כיום אחד ארוך (עפ"י מהר"ם שי"ף ועוד).

יש סוברים כיון שלמעשה נוהגים שני ימים הגם שאין לנו ספק בקביעות החדש, הרי שנוקטים להלכה שהוא כיום ארוך ונולדה בזה אסורה בזה. כן הביא הראב"ן מגאוני מגנצא. ואולם אין כן דעת שאר כל הפוסקים.

וגם לפי דעת כל הפוסקים שביצה שנולדה בזה מותרת בזה, אינו דומה לגמרי לזמן שנהגו בו מפני הספק, וכפי שכתב באגרות משה (או"ח ח"ד קו) שבזמן ההוא היה בן חו"ל ההולך לארץ ישראל נוהג יום אחד, שהרי לא נהג שני ימים בחו"ל אלא מפני שהיה מסופק, אבל עתה הוא דין מוחלט להשאיר מנהג אבותינו בידינו, הלכך גם אם בא לארץ עדיין נוהג כמנהג מקומו, שני ימים. וע"ע אבי עזרי יום טוב ו, יא.

ואף על פי שאינו כיום אחד ארוך, אין אנו נוהגים להבדיל בין יום טוב ראשון לשני כפי שנהג רב אסי, יא

שחוששים שמא יבואו על ידי כך לזלזל ביום טוב שני (עפ"י רשב"א, ע"ש ובמאירי). והרא"ה נתן טעם אחר, שאין הבדלה אלא משבת ליום טוב, שזה אסור בכל מלאכה וזה מותר במקצת, אבל שני ימים טובים של גליות שניהם שווים באיסוריהם אלא שזה מדברי תורה וזה מדברי סופרים, הלכך אין שם הבדלה (וע"ע ריטב"א סוכה מו; קובץ שעורים כאן בשם תשובת הר"ש. וע"ע בהרחבה בכללות הענין בספר ברכת מרדכי ח"ב כג).

*

'... ובוה יצא לנו טעם נפלא על הא דקאמר הגמרא הזהרו במנהג אבותיכם, גזירה דילמא אתי לקלקולא – דאם כן קשה גם בחו"ל גם בארץ ישראל יהיה להם דין אחד, דגם בא"י שייך האי טעמא – וצריך לומר משום דכבר נהגו, והוה כמו דלא בטל הטעם ואיכא למימר דצריך בית דין גדול בחכמה ומנין להתירו. וכל זה אינו נראה שיהיה לעיקר הטעם.

אבל מקובלים אנחנו מרבנו הגר"א דאם כי חז"ל פירשו טעמם בכל זאת עוד השאירו טמונים בסתר לבנם טעמים לאלפים גדולים ורמים אבל לא גלו זה לאוון המון בני ישראל. ככה אומר אשר לדברנו יש טעם נפלא, דלפי מה שכתב רמב"ם בפירוש המשנה (בריש סנהדרין) דיהיה בית דין בארץ ישראל טרם ביאת משיח וקיבוץ גליות עיי"ש דבריו הנעימים, וכן מפורש בירושלמי מעשר שני פרק כ"ט רבעי: זאת אומרת שבנין בית המקדש יהיה קודם מלכות בית דין – אם כן אם יהיה בית דין בארץ ישראל יהיו מוכרחים לקדש על פי הראיה, ואם לא תתראה הלבנה ביום שלשים, אף על פי שעל פי חשבון יהיה ראוי לקבוע בו, בכל זאת יהיה מעובר, ואז יהיו צריכים לעשות בגולה שני ימים, ולכן גזרו גם עכשיו – דוגמה שעשה רבן יוחנן בן זכאי לאסור יום הגף, גזירה שמא יבנה בית המקדש, וזה טעם נכון לעשות בזמן הזה שני ימים טובים של גליות, ובוה יסתם פי המתפרצים בעוה"ר... (מתוך משך חכמה פר' בא יב, ב. וע"ע מנחת חינוך שא).

עוד בדברי הגר"א – ע' במצוין ביוסף דעת ע"ז סוף דף ל.

'... והנה האנשים הקרובים לד' היינו היראים והחרדים לדברי ד' ועובדים את ד' בקדושה ובטהרה ומכינים את עצמם בהכנה דרבה לקדושת החג, הם מרגישים האורות הבהירות תיכף בליל התקדש חג, אך שרידי עם ד' הרחוקים מעבדות ד' ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, היינו להרגיש בהירות האורות בליל התקדש חג – הוסיפו לנו חז"ל יום אחד, ומאמינים אנחנו כי הקדושה נתעוררת מלעילא ביום השני כמו ביום הראשון, וכמו שדיברנו כמה פעמים על מאמרם ז"ל שהוא משום ספיקא דיומא – היינו למי שלא היה סיפוק בידו לקבל קדושת הארת החג הקדוש ביום אחד מפאת טומאת הנפש חלילה, הוסיפו לנו חז"ל מחסדי הש"י עוד יום אחד כדי שכולם יקבלו עליהם עול מלכות שמים וקדושת החג הקדוש. וזה שאמרו חז"ל הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם – שתזהרו לקבל קדושת החג ביום השני, שהמשיכו והשפיעו לנו האבות הקדושים בקדושתם ובטהרת המוחין, כנודע 'אבא' היא חכמה, כדי שגם אנחנו נוכל להרגיש קדושת החג' (מתוך 'ישמח ישראל' להגדה של פסח עה).

ועוד שם (ח"א לחנוכה, נא): האנשים שהיו בא"י שהיו קרובים לאור פני מלך חיים, היו מרגישים תוקף יקרת קדושת החג ביום הראשון, והרחוקים לא היו מרגישים ולכך הוסיפו חז"ל יום נוסף לאותם אנשים. ואף על פי שאנחנו הבקיאים בקביעת דירחא איננו מרגישים אף לא ביום שני, עכ"פ מנהג אבותינו בידינו, כלומר ע"י המעשה בפועל עם הכנעה אמיתית על שפלותינו, זוכים לנעימות ומתיקות המצוה, וממשיכים בכך את כח האבות (= המחשבה והמוחין) למעשה ידינו.

*

'גוזמא קתני' –

'בענין השקר הקפיד הרב ז"ל (הרה"ק רבי פינחס מקוריץ) מאד אפילו לומר לשון גוזמא. אף דבגמרא איתא 'גוזמא קתני' – תירץ הוא ז"ל על דרך דאיתא בספר הרב דפולנאה בשם הבעש"ט ז"ל מי שנכשל כבר בשקר לא ישקר אפילו לדרך שלום, כדי שיבוא לדרך המיצוע, ע"ש. וכן לענין זה, כי רז"ל היו אנשי אמת והותר להם לדבר בלשון גוזמא, משא"כ אנחנו'.

(אמרי פנחס שער אמת ואמונה טו)

דף ה

זנתקלקלו הלויים בשיר'. ואם תאמר הלא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (כדלהלן ו.), ואם כן מדוע לא סמכו על רוב השנים לומר שיר של יום טוב ולהקריב קרבנות המוספין [כשם שלענין יום הכפורים סומכים על רוב השנים שאלול חסר ואין צמים יומים]?

ואפשר לומר, כיון שברוב פעמים היו באים עדים קודם תמיד של בין הערבים ועתה לא באו הרי שיצתה שנה זו מכלל הרוב והורע כח הרוב. לכן אף על פי שהרחוקים סומכים לעולם על הרוב ותולים שבאו עדים כדרכם, קודם המנחה, אך במקום הועד כשלא באו עדים עד המנחה, לא סמכו על הרוב (עפ"י מנחת הינוך שא"ב).

ויש מי שכתב, כיון שלא קדשו את החדש כל עוד לא הגיעו העדים, אי אפשר להקריב קרבן מוסף על סמך רוב, כי סוף סוף לא נקבע החדש עדיין (עפ"י שבט הלוי ח"א קכח, ב).

'התקינו שלא יהו מקבלים את העדים אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש'. טעם הדבר שנהגו אותו היום קודש – כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה, כאשר יבואו העדים קודם המנחה ויהא אותו יום קודש באמת (עפ"י עירובין לט: ורש"י; תוס' פסחים מז. ד"ה נאכל).

ז'לרב ושמואל קשיא מתניתין – לא קשיא הא לן והא להו'. פירוש, רב ושמואל דיברו לבני בבל, ושם היא קדושה אחת כי לעולם נוהגים שם שני ימים ולא נשתנה כלום מהמנהג הראשון [והוא הדין לארץ ישראל שלא במקום הועד. כן כתב בעל המאור וועד], ודלא כרבה שנקט שתי קדושות הן אף בחו"ל או בא"י שלא במקום הועד (כן מפרש רבנו תם בספר הישר שיד. וכ"פ בחזו"א קלא, ב) בדעת בעה"מ. ולפירוש זה כוונת רבה **'אמינא לך אנא רבן יוחנן בן זכאי ואת אמרת לי רב ושמואל' כלומר אמינא לך דברים של טעם, ובאמת חולק אני על רב ושמואל (חזו"א שם).**

ויש מפרשים שגם רבה מודה שבגולה קדושה אחת הן, ומה שאמר נולדה בזה מותרת בזה, לא שהורה כן לבני מקומו אלא דיבר כלפי ארץ ישראל אחר תקנת ריב"ז [ואפילו שלא במקום הועד. ואע"פ שלעולם נוהגים שם שני ימים כבגולה, מ"מ כיון שכל ארץ ישראל ראויה לבית הועד, לא קבעו חכמים חומרת קדושה אחת בא"י]. לפירוש זה רבה לא חלק על רב ושמואל אלא מיישב דבריו עם דבריהם (כן פירש בחזו"א שם ובסק"ה על פי התוס' בעירובין לט).

רבי יהודה [ואפילו באיסור דרבנן סובר רבי יהושע שכל דבר שבמנין אינו בטל]. ואילו לרבי יוחנן בשיטת רבי מאיר – בטלה, הואיל ויש אנשים שמוכרים ביצים שלא במנין. וכל שכן לדברי חכמים ורבי עקיבא מותרת, שלדעתם כל דבר שבמנין בטל ברוב חוץ משה / שבעה דברים חשובים ביותר (וכן כל דבר חשוב כעין אלו – לפי המקום והזמן. עפ"י פוסקים).

א. יש מפרשים שרבי יהודה ורבי מאיר נחלקו [גם] להכמים שמנו ששה דברים מיוחדים, האם הם מהדברים שנמנים לעולם או לעתים אינם במנין (ע' במאירי כאן וביבמות פא ובריטב"א שם).
ב. נחלקו הפוסקים האם הלכה כדעה אחרונה שאין מקדשים אלא שבעה דברים. וכן כל דבר חשוב מעין אלו – כפי המקום והזמן (רמב"ם מאכלות אסורות טו; שו"ע י"ד ק, ג), או הלכה כרבי מאיר [שהרי נחלקו אליביה רבי יוחנן וריש לקיש] וכרבי יוחנן ש'את שדרכו לימנות' אינו בטל (סמ"ג לאו קמא, מובא בב"י. וכתב הרמ"א שכן נהגים). ודעת ספר התרומה ובעל העיטור כרבי יהודה דליטרא קציעות, שכל דבר שיש בו מנין אינו בטל (וע' בנימוקי הכרעת ההלכה של כל אחד מהשיטות, בחו"א ערלה י, א).
ולגבי ביצה, לפי דעה אחרונה – אינה בטלה. ואפילו לפי הדעה האמצעית, כתבו כמה אחרונים שאינה בטלה כי עתה היא נמכרת רק לפי מנין ולא בכגון כלי מלא ביצים (ש"ך קי סק"ט בשם רש"ל).

ג. נראה לכאורה שבכלל 'דבר שבמנין' דברים הנמכרים ביחידות, אעפ"י שמחירם נקבע שלא לפי מנין, ובזמננו מצוי הדבר כגון אבטיח ופירות מיוחדים שרגילים לקנותם במנין אבל מחירם קבוע לפי משקל – שכיון שההתייחסות אל הדבר בדרך כלל היא לפי מנין, אינו בטל. וכן נראה להוכיח מהמבואר בגמרא שפומי הכלי דבר שבמנין הם, הגם שמסתבר שאין המחיר נקבע לפי 'פי כלי' [הגם שיש לדחות ולומר שבזה גופא נחלקו רבי יהודה ור"מ]. כן יש ללמוד ממה שכתב בתרומת הדרשן (קג) לענין גרות חנוכה שנתערבו שאעפ"י שנמכרים לפי משקל, אך הואיל ועתה שהם של מצוה מתייחסים אליהם במנין, הרי אלו 'דבר שבמנין'.
ד. משמע בגמרא שאפילו איסור דרבנן אינו בטל כשהוא דבר שבמנין. ויש סוברים שלריש לקיש (ביבמות פא) בטל, אך לא בכל דבר אלא בדבר שלפעמים נמכר שלא במנין, או באיסור אכילה המותר בהנאה, או עכ"פ רק ב'תרי דרבנן' כגון תרומת פירות מלבד דגן תירוש ויצהר בזמן הזה (עתוס' יבמות פא. ור"ש ערלה ג, ז).
ולהלכה נקטו רוב הפוסקים לאסור אף באיסור דרבנן. ויש מתירים (ע' פרי מגדים וכתתי ופלתי יו"ד ר"ס קי).

דפים ג – ד

ה. ליטרא קציעות תרומה שדרסה בעיגול ונתערבה עם קציעות חולין – מה דינה?

ליטרא קציעות תרומה שדרסה על פי כלי ואינו יודע באיזה כלי דרסה; –
רבי מאיר אומר: לרבי אליעזר מצטרפות כל הקציעות שבכלים לבטל את התרומה באחד-במאה (לפי שתרומת קציעות דרבנן, לכך הקלו בהעלאתה להחשיב אף הקציעות התחתונות שאינה מעורבת עמהן (רש"י; תוס' זבחים. אך י"א שתרומת תאנים דאורייתא ואעפ"י כהקל ר"א). וירי"ם ליטרא [מן הפומים. חו"ב] ולא יהנה ממנה. או ימכור כל הכלי לכהן מלבד דמי הליטרא. עפ"י רמב"ם ועוד). ולרבי יהושע אין התר אלא אם יש שם מאה פומי-כלי אחרים, אבל בלאו הכי כל הפומים אסורים מספק.
רבי יהודה אומר: לרבי אליעזר מותרת במאה פומים, ולרבי יהושע אסורה אפילו יש שם שלש מאות פומים – לפי שהפומים הנם דבר שבמנין ואין להם ביטול.

פסק הרמב"ם שיש להן ביטול אם יש שם מאה עגולים של חולין, אבל בלאו הכי אין הקציעות שלמטה מתחשבות לבטל.
 דרסה בתוך העיגול ואינו יודע באיזה מקום דרסה – דברי הכל יעלו באחד-במאה (מפני שהתרומה מעורבת בכל הקציעות וגם אינה דבר שבמניין).
 א. לדעת הרשב"א (בחדושי ובתשובותיו), אפילו היו הכלים של כמה בני אדם, מצטרפים כולם להעלות את התרומה.
 ב. לדעת האומר מין במינו אינו בטל – אסורות. ויש סוברים שבתערובת יבש ביבש אפילו מין במינו בטל (עתוס' זבחים עג; שו"ת הרשב"א ח"א תרצ"ח).

1. דבר שיש לו מתירין, האם בטל הוא ברוב? האם הוא מותר בספקא דרבנן?

כל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף אינו בטל (עד שתאכלנו באיסור, תאכלנו בהתר (רש"י). והר"ן כתב שהרי זה כמין במינו שאינו בטל. ולדברי הכל דין דרבנן הוא אבל מהתורה (בטל). ואפילו איסור דרבנן אינו בטל (כן מבואר בדברי רב אשי). ודוקא כשהאיסור קיים בעינו – להוציא עצי מוקצה הניסקים בתנור, הרי הם בטלים ברוב, מיקלא קלי איסורא.

א. זה שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אפילו באלף – דוקא בתערובת מין במינו, אבל מין בשאינו מינו בטל בששים (ראשונים להלן לח-לט עפ"י נדרים נב ותוספתא וירושלמי). ויתכן שמים שבעיסה או תבלין שבקדרה, נחשבים 'כמין במינו' עם העיסה והקדרה, שהכל כמין אחד מפני שזקוקים זל"ז (עפ"י תירוק שני בתוס' לט. רמב"ן נדרים נב: וער"ן שם שפירש טעם אחר לענין תחומין בעיסה וקדרה).

ונחלקו הדעות לענין תערובת טעם בלא ממשות. ובמקום מצוה וצורך גדול יש לסמוך על דעת המתירין (ע' במרדכי ובפירוש בגדי ישע; תוס' לח. ד"ה ולבטיל; יו"ד קב, ד ברמ"א וש"פ; משנ"ב תקיג סק"ח).

ב. יש אומרים שדוקא בתערובת מחמירים משום דאתחזק איסורא, אבל אם לא אתחזק איסורא, הולכים אחר הרוב לקולא אף בדבר שיש לו מתירין. ויש מחמירים (ער"ן להלן ז טז ותוס' ז: ד"ה כי; ים של שלמה ו. וע' מג"א תקיג סק"ג ובפמ"ג שם; צל"ח ורעק"א י: חות יאיר קלג; פתחי תשובה יו"ד קב, א; חזון איש דמאי א, טו; מנחת יצחק ח"א קז, ד. ובאגרות משה (יו"ד ח"ד מז) נקט לעיקר כדעת המקלים אלא שמ"מ ראוי להחמיר בדבר [ועוד פירש שאף לדעת הר"ן שמותר, אם נתערבו מקודם יש להחמיר בדשיל"מ אפילו אחר כך פירש]. וב'תרי רובי' אף למהרש"ל יש להקל (כמשמעות דבריו ביש"ש סוס"י כ). וכן מסתבר להקל בספק ספקא כשיש רוב לאחד מן הספקות.

וכן סוגי ספקות שהולכים בהם לקולא מפני סברא מסיימת המכרעת את הספק, כן הדין אף בדבר שיש לו מתירין (ע' להלן י: 'שלשה ומצא שנים' ובתד"ה חד).

ג. כתבו כמה ראשונים שדין זה אינו מוסכם, ויש אמוראים הסוברים שדבר שיש לו מתירין בטל ברוב (ע' מלחמות ה' פסחים כט; חדושי הרמב"ן וריטב"א ע"ז עג וב"מ נג; שער המלך חמץ א,ה בשם רבנו יונה. וע' מצפה איתן).

ד. כתב הצ"ח (כאן ובפסחים ט ובנוב"י תנינא אה"ע לח) שאין להחמיר בדבר שיש לו מתירין אלא בדבר אכילה וכד', שהאכילה יכולה להיות לאחר זמן בהתר, אבל דברים בעלי שימושים החוזרים ונשנים, הלא אותו שימוש שיכול לעשות היום, אין לו אפשרות התר של מחר, הלכך מותר. וכן נקטו הפוסקים (ע' פתחי תשובה יו"ד קב לענין תערובת כלים; שו"ת מחזה אברהם נא; מנחת יצחק ח"י קז,ה; אגרות משה אה"ע ח"א לא).

ועוד אמר רב אשי: איסור דרבנן כשיש לו מתירים – אין מקלים בספקו, ולכך ביצה שנולדה ספק ביום טוב ספק בחול – אסורה.

יש מהאחרונים סוברים שבספיקא דדינא באיסור דרבנן, כגון בעיא דלא איפשטא – אין מחמירים בדבר שיש לו מתירים (עפ"י פרי חדש או"ח תצו סק"ג. וכן הוכיח בשו"ת רעק"א סה ובשג"א צ. וכן נקט באמרי בינה הל' בשר בחלב ז. וע' חרושי רעק"א כאן; ברכת אברהם ב: ד. ובאגרות משה (או"ח ח"ד קז) הסתפק במחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן שיש לו מתירין).

א. נחלקו האחרונים בדבר שאסור לו עולמית ולאחרים הוא מותר לאחר זמן [כגון מעשה שבת שנעשה במזיד], האם כלפיו נידון כדבר שיש לו מתירין אם לאו (ע' במשנ"ב שיח סק"ה ובשעה"צ. ובערוך השלחן (שם ט) נקט להקל). ולגבי האחרים ודאי נחשב כדבר שיש לו מתירין.

ב. יש מהראשונים שנקטו שדבר החוזר לאיסורו מאליו לאחר זמן – אינו בכלל 'דבר שיש לו מתירין' (עפ"י מרדכי כאן ובפסחים פ"ב בשם ר"ח כ"ץ, ומובאת דעה זו ברמ"א יו"ד קב, ד ומג"א תמו סק"מ). ולפי זה יש מי שכתב שמוקצה אינו 'דבר שיש לו מתירין' שהרי יחזור ויאסר לשבת הבאה, ורק ביצה שנולדה נחשבת 'דשיל"מ' כי אינה אסורה אלא ביום זה משום 'נולד' (עפ"י שעה"מ יו"ט ב,ו בשם מנחת כהן. ואולם מדברי כמה ראשונים מבואר שגם מוקצה דשיל"מ הוא (עתוס' י: רמב"ם מאכ"א טו,י), ויתכן שלדעתם כן הדין בכל דבר החוזר לאיסורו).

ג. דנו אחרונים על דבר האסור בשני איסורים, אחד הוא איסור שיש לו מתירים ואחד אין לו מתירים, האם הוא בטל בהתר (ע' שו"ת צמח צדק סט; אור שמח הל' מאכלות אסורות טו,י; עונג יום טוב). וכן דנו על דבר האסור באיסור תורה שיש לו מתירים, באופן שגם לאחר שיותר האיסור יישאר עליו איסור דרבנן (ע' מלחמות ה' ור"ן פ"ב דפסחים לענין המין; עונג יו"ט; אפיקי ים; קה"י; מנחת שלמה).

דף ד (ה)

ז. ביצה שנולדה ביום הראשון מהימים דלהלן – האם מותרת בשני?

א. שבת הסמוכה ליום טוב.

ב. שני ימים טובים של גלויות.

ג. שני ימי ראש השנה.

א. שבת ויום טוב (או יום טוב ושבת. רש"י, רי"ף); רב אמר נולדה בזה אסורה בזה. אעפ"י שרב סובר שתי קדושות הן [ומערב ליום אחד למזרה ולשני למערב] – אסורה הביצה משום דין הכנה. וכן סובר רבה. ורבי יוחנן אמר: מותרת [אפילו לבית הלל]. ונחלקו בדבר תנאים. ופסק רבא כרב (וכן פסקו כל הפוסקים).

א. פרושו ראשונים: זה שהביצה אסורה ביו"ט משום הכנה – מפני שבשבת עצמה היא אסורה, אבל אילו היתה מותרת באותו יום – מותרת גם ביום שלאחריו, וכגון עגל שנולד ביום טוב, מותר בשבת שלאחריו, שהואיל ומותר ביו"ט נמצא שיו"ט לעצמו הכין וממילא הותר לשבת. [ועגל הנולד בשבת – נחלקו הראשונים האם מותר ביום טוב שהרי אילו היה לו חולה בתוך ביתו היה ראוי אף לבריא לאכלו ללא בישול בשבת, הלכך אפשר שמותר ביו"ט].

ועוד כתבו כמה ראשונים שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, שהרי מדין תורה הביצה מותרת בשבת, הלכך מותרת גם ביו"ט שלאחריה מהתורה (עפ"י רמב"ן רשב"א ור"ן. וכן נקט המג"א).

ויש סוברים שאסור מהתורה אעפ"י שהיתה מותרת בראשון (עפ"י יש"ש ג; קרבן נתנאל בדעת

הרא"ש. וכן הוכיחו אחרונים מדברי הר"י היאל והמאירי. ע' שעה"צ תקיג סקט"ז. ובקה"י (א) הוכיח מתירין אחד בתוס' כדעה ראשונה, אך יתכן שאין הדבר מוחלט להתוס' – ע"ש ס"ק א ב).

ב. יש מי שכתב שבתרנגולת העומדת לאכילה, ביצה הנולדה בזה מותרת בזה שכבר הוכנה הביצה במעי אמה לאכילה מלפני השבת (ע' אר"ז ח"ב של בתירין אחד). ואין כן דעת שאר ראשונים.

ג. שבת הסמוכה ליום טוב שני של גלויות, כגון שחל יו"ט ראשון בשבת – כתב הר"ן שדינה כשבת הסמוכה ליום טוב ראשון.

ואם חל יום טוב בימי א' וב', נולדה בשבת – מותרת ביום טוב שני (מהרי"ל; רמ"א תקיג,ה. וע' קהלות יעקב ח"ח ה,ג).

ד. להלכה אנו נוקטים שבת ויום טוב שתי קדושות הן, ועל כן דברים שהוקצו בשבת ואין בהם משום הכנה – מותרים ביום טוב [כגון שירי פתילות שכבו בשבת מותרים ביו"ט]. אך יש אוסרים בזה משום הכנה כי הפתילות נוחות להידלק יותר לאחר שהודלקו וכבו, אך אם הדליקם וכיבם בחול – מותר] (עפ"י רא"ש. ע' לעיל ב). ואולם פירות או עצים הנושרים בזה אסורים בזה משום הכנה (עפ"י רי"ף ר"ן רשב"א ועוד).

גם לדעת רבי יוחנן שביצה שנולדה ביום טוב מותרת בשבת הסמוכה, אסור לבשלה ביו"ט לצורך אכילתה בשבת שהרי אסורה בטלטול ביו"ט כנ"ל.

כתבו הפוסקים שהוא הדין לענין בישול בשביעי של פסח לצורך שבת שלמחרת, בדבר האסור לאכלו היום. ודנו לענין קטניות או מצה שרויה לנוהגים בהם איסור. ע"ע חזון איש מט, טו-טז; הר צבי; מנחת שלמה ח"ב סו"י לט; אור לציון ח"ג יט,ד).

ב. שני ימים טובים של גלויות; רב אמר: נולדה בזה מותרת בזה. ואמר אביי שמסתבר כדבריו, ששני ימים טובים אינם חק קבוע אלא מפני הספק שהרי כל מקום ששלוחי בית דין מגיעים, או אם יתאפשר להודיע לגולה על ידי משואות – אין עושים אלא יום אחד, הלכך אחד משני הימים הוא חול ודאי, לפיכך נולדה באחד מותרת בשני ממה נפשך.

רב אסי אמר: נולדה בזה אסורה בזה. ואמר רבי זירא, מסתבר כדבריו שהרי עתה בקיאים בקביעות החדש ואעפ"כ נוהגים שני ימים – הרי שהוא חק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן [ואמנם רב אסי עצמו מסתפק בדבר ולכך נהג לחומרא והבדיל בין יום-טוב אחד לחברו, אך מפני הספק אסר הביצה, שמא הוא כיום אחד ארוך].

רבא פסק הלכה כרב להתיר.

א. אף על פי שהלכה כרב שאינו כיום אחד ארוך, אין נוהגים להבדיל בין יום טוב ראשון לשני, שחוששים שמא יזלזלו בו על ידי כן (עפ"י רשב"א ועוד).

ב. היו מהראשונים שפסקו כרב אסי שנולדה בזה אסורה בזה [שכן אנו נוהגים שני ימים הגם שאין לנו ספק בקביעות החדש, או משום גזרה אטו שני ימים של ראש השנה] (כן הביא הראב"ן מגאוני מגנצא, וכן מובא בספר החינוך שא). אך אין כן דעת כל שאר הפוסקים.

ע"ע בעירובין לט.

ג. כתב באגרות משה (או"ח ח"ב צט): כיון שלהלכה יום טוב שני נתקן רק מפני הספק, אין כל חשש לבן חו"ל להעסיק אנשים בעסקו הנמצא בארץ ישראל לעשות לו מלאכה ביום טוב שני, שהרי מה שהוא נוהג יו"ט שני אינו אלא משום מנהג אבותינו שנאסר להם מצד הספק, והרי גם לאבותינו היה מותר לומר לישראל שיעשה מלאכה ביום שהוא יודע שהוא חול על פי

השלוחים שהגיעו למקומו. [ומאידך פסק (בח"ג עג ובח"ד קה,א) שאין להתיר לבן חו"ל שנמצא בארץ לומר לבן הארץ לעשות לו מלאכה ביו"ט שני, שהרי אף במקומו אסור לו לומר לנכרי לעשות לו מלאכה, והוא הדין לישראל. ולבסוף חזר וכתב (ע"ש קו-קז) שאם כי יש מקום להתיר גם בזה, ראוי להחמיר. (לא הבנתי מש"כ שם להחמיר משום שהוא דבר שיש לו מתירין, והלא כלפי המלאכה שצריך לעשותה עתה אין לו מתירין, כמוש"כ הנוב"י שלענין שימושים אין שייכת סברת יש לו מתירין לאחר זמן. ובאג"מ עצמו (באה"ע ח"א לא) הביא סברא זו לדינא. וע' בספר מנחת שלמה (ח"א יט,ג) שצדד מסברה להצדיק מנהג הרבים המקלים בזה, וכל שכן בנידון העסקת פועלים בארץ ישראל לבן חו"ל. ואולם הביא שם דעת הגאון מטשעבין שהורה לאיסור].

נפקותא נוספת כתב באגרות משה (או"ח ח"ד נט), לענין נטילת שכר-יום-טוב; אדם המקבל שכר עבודה לפי ימים, מחצות הלילה עד חצות שלאחריו [כגון בנקים המשלמים ריבית לפי ימים], היות ושני ימים-טובים אינם כיום אחד ארוך - מותר ליטול שכר זה, שהרי החיוב לתשלום בא גם עבור שעות של חול. [ואולם שבת הסמוכה ליום טוב, כיון ששניהם קודש ודאי, אסור ליטול שכר של היום שבאמצע, מחצות ליל השבת עד חצות ליל יו"ט, שהרי אין כאן הבלעה. וכן ראוי להחמיר בשני ימים טובים של ראש השנה].

ג. ביצה שנולדה ביום טוב ראשון של ראש השנה; לדברי רבי יהודה (עירובין לט) תאכל בשני ולחכמים לא תאכל, שסוברים קדושה אחת היא לשני הימים (שלא קבעום מפני הספק גרידא אלא כיום אחד ארוך). וכן נקטו רב ושמואל. וכן פסקו רבא (ה): ורב אשי, דלא כנהרדעי ואמימר (כב). ולדברי רבה (ה), לאחר שתיקן רבן יוחנן בן זכאי לקבל עדי החדש כל היום, הרי שאם באו עדים ביום הראשון נוהגים במקום הועד אותו יום קודש ומחר חול, וכשעושים שני ימים זהו רק מפני הספק, הלכך ביצה שנולדה בראשון מותרת בשני. אבל שאר אמוראים חולקים וסוברים שגם לאחר תקנת ריב"ז ביצה שנולדה בזה אסורה בזה, עכ"פ בחו"ל [או בארץ שלא במקום הועד (המאור. וערש"ש)]. כן אמרו לרב ושמואל (לפר"ת. וי"מ כן גם בדעת רבה. ע' חו"א קלא,ב). ולרב יוסף רב אדא ורב שלמן ורבא, הוא הדין אף בארץ כשעושים שני ימים.

וכן הלכה, נולדה בזה אסורה בזה (תקיג,ה). ובספק אם נולדה ביום הראשון, יש מתירים בשני ויש אוסרים (מובא במשנ"ב סקי"ד).

- ח. א. עצים שנשרו מן הדקל בשבת - האם מותר להסיקם ביום טוב הסמוך?
- ב. עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב - האם מותר להסיקם?
- ג. האם מותר לבטל איסור לכתחילה; באיסור דאורייתא ובאיסור דרבנן?

א. אמר רבי יוחנן: עצים שנשרו מן הדקל בשבת - אסור להסיקם ביום טוב הסמוך. [גם אם ביצה שנולדה בשבת מותרת ביו"ט - כאן אסור כיון שהעצים אינם ראויים להסק בשבת הלכך אם נתירם ביו"ט עלול הרואה לטעות ולהתיר אפילו נשרו בו ביום, כי יאמר אתמול שלא נשתמשו בהם - משום שאינם ראויים בשבת לכלום. משא"כ בביצה שראויה לגמעה חיה ואסרונה אתמול - לא יבואו לטעות אם נתיר היום].

ב. אמר רב מתנה: עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב - מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקם [ובטלים ברוב התר, לכך מותר לחתות בהם ולטלטלם. ואף לכתחילה אין איסור לעשות כן - מאחר ואין האיסור בעין].

- א. יש אומרים שאין התר זה אמור אלא כאשר העצים נשרו לתנור שיש בתוכו עצים אחרים אבל לא כשהם שם לבדם (מובא בר"ן).
- ב. מסתבר שאין העצים בטלים אלא כשאינו מכיר את עצי האיסור, שאין ביטול מועיל לדבר שהוא ניכר לעין (ר"ן, רשב"א). וכבר העירו מדברי הרשב"א בשבת כט שאינו מדין ביטול אלא צריך רוב עצים מוכנים כדי שלא יראה כמטלטל האיסור להדיא. וע"ע באור הלכה תקו, ב ד"ה שלא; וזכר יצחק סי' לו.
- ג. להלכה שאנו נוקטים דין הכנה מדאורייתא, כתב הטור (תקו, ב) בשם רבנו יחיאל שאותם עצים שנשרו בשבת, אסור להרבות עליהם עצים ביום טוב ולהסיקם, כי אסורים מהתורה משום הכנה (וע' קוב"ש).

ג. אין מבטלים איסור לכתחילה. [ואם עשה כן ביוזעים (ואפילו אם טעה וסבר שמותר לבטל איסור. כן כתבו הרבה פוסקים) – אסור לו ולמי שנתבטל בשבילו].

לדעת הראב"ד איסור תורה הוא. והרבה ראשונים סוברים שאינו אלא מדרבנן. והנודע-ביהודה והחתם-סופר כתבו שבתערובת 'יבש ביבש' אסור לבטל מן התורה. והרבה חולקים. וכן נקטו כמה פוסקים אחרונים לעיקר, שהאיסור לבטל לכתחילה אינו אלא מדרבנן (כן שמעתי מהגר"ע יוסף שליט"א בשיעור (תמוז תשמ"ט). וכן נקט במנחת שלמה (ס,ה). ואפילו יבש ביבש כתב שמסתבר לסמוך בשעת הדחק על הסוברים שאינו איסור תורה). ובערוך השלחן (יו"ד צט, כז) נקט לעיקר שכל שהאיסור ניכר עתה, מהתורה אסור לבטלו בידים. ואפשר אף בביטול טעמו ללא ביטול ממשו. יש מחמירים באיסורי הנאה שאסור לבטלם לכתחילה מהתורה [אף להחולקים על הראב"ד] (ע' זכר יצחק ח"ב סוס"י ג; שו"ת מהרש"ם ח"א קלו. וע"ע מנחת שלמה ס,ו).

יש מי שכתב שביטול תרומה אסור מהתורה, משום 'משמרת תרומותי' (עפ"י תשובת אבני מלואים. וע' אחיעזר ח"ב ט, ג; אתון דאורייתא טו; חדושי הגר"ד בנגיס ח"א ז, ד). ויש חולקים (ע' מנחת שלמה ס,ו). יש מחלקים בדין ביטול איסור לכתחילה, בין איסור אכילה לשאר איסורים, כגון ביטול בשר בחלב. ע' חדושי רעק"א יו"ד פז; משיב דבר ח"ב ל.

אמרו בגמרא שאיסור דרבנן מותר לבטלו לכתחילה, ולכך עצי מוקצה שנפלו לתנור – מרבה עליהם עצים ומבטלים.

א. פרושו בתוס': דוקא בכגון זה שעיקרו דרבנן, ולא איסור דרבנן שעיקרו מדאורייתא. [ובכלל זה חצי שיעור בתערובת, הגם שאינו אסור אלא מדרבנן – עיקרו מדאורייתא. ע' מהרצ"ח כאן; הגהות מרדכי חולין פ"ח תשנג; שו"ת הרדב"ז ח"ב תשכה].

עוד כתבו ראשונים: דוקא בכגון זה שכבר נפל האיסור לתנור, מותר להרבות עליו ולבטלו, אבל אין להתיר לכתחילה להפיל איסור לתוך התר כדי לבטלו (עפ"י ר"ן; תורת הבית ג, ג; ר"ש חלה ב; שלחן ערוך יו"ד צט, ו). ויש אומרים שאיסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה כגון תרומת חו"ל ובשולי גויים וגבינותיהם – מערבים אף לכתחילה כדי לבטלם (ע' בר"ש ובתורת הבית שם בשם יש שאומרים, ובהגהות מיימוניות מאכ"א טו, כו ובקרבן-נתנאל בשם רש"ל. וע' אגרות משה יו"ד סוס"י סג שצ"ח שיטה זו לסניף).

ב. יש אומרים שגם איסור דרבנן שהוא עומד בעין ולא נשרף – מותר להרבות עליו ולבטלו, כפשוטו דברי הגמרא (עפ"י רמב"ם מאכלות אסורות טו, כו-כו; ראב"ה. וכן משמע בתוס' (מהרש"א). וע' ים של שלמה ז. וכן פסק השלחן-ערוך (יו"ד צט, ו). וכן הורה הגרע"י שליט"א להלכה בשיעורו. ולדברי החות-דעת היינו דוקא באיסור אכילה אבל באיסורי הנאה יש להחמיר. ובאמרי-בינה (בשר בחלב יז) נקט שאין לחלק בדבר).

ויש אומרים שלא שמענו להתיר אלא בכגון עצים בתנור, שהאיסור שרוף ואינו בעין (רא"ש, רא"ה ועוד. ובאיסור תורה, אפילו מיקלא קלי אסור. מהר"ם שיף. וכ"מ בטשו"ע או"ח תקנ"ב). וכן נקט הרמ"א (יו"ד צ"ט,ו) להלכה.

א. אין להתיר לכתחילה לבטל ספק-איסור [גם אם איסור ביטול לכתחילה אינו אלא מדרבנן – שאין עושים ספק דרבנן לכתחילה] (עפ"י שו"ת מהרש"ם ח"א קלז; ערוך השלחן צ"ט, כח – מפרי מגדים. וע"ע בשו"ת שארית שמחה (סב) חילוק בין דברים שמצויים בהם תולעים ודברים שאינם מצויים בהם. ומהגר"ע יוסף שליט"א שמעתי (בשיעור, תמוז תשמ"ט) שיש מקום להתיר לבטל ספק איסור תורה שנפל לתוך התר, לפי שיטת השו"ע שמתיר להרבות ולבטל איסור דרבנן. ויש מי שכתב להקל כן במקום הפסד מרובה רק בתערובת לח בלח (עפ"י קיצוש"ע (פפויפר) הל' תערובות ח,א). ולכאורה נראה שאם אין כוונתו לבטל, מותר בספק-איסור אף לדעת האוסרים, וכמוש"כ הש"ך (פד, מ; קטו, כח) וכעין ספק פסיק רישיה באיסור דרבנן). בד"עבד, ערב במזיד – יש לומר שמותר (עפ"י מהרש"ם שם). ובספק איסור דרבנן, אפילו אתחזק איסורא שאין הולכים בו לקולא, יש לומר שמותר לבטלו אף לדעת הרמ"א (עפ"י אחיעזר ח"ב ט, ב).

ב. יש אומרים שמותר לבטל איסור כשעושה כן לשם מטרה אחרת ולא כדי להתיר את האיסור, עכ"פ כשאי אפשר לסלק את האיסור באופן אחר (כדעת הט"ז. כן נקט בערוך השלחן צ"ט, כט). וי"א שאין התר אלא כשכבר נתערב, מותר להרבות כשאין כוונתו לבטל (עפ"י נוב"ק יו"ד כו. ובנחלת צבי השיג על כך). ויש שאין מתירים אלא בעשיית מעשה המורה על כך שאינו חפץ לבטל האיסור (ע' בשו"ת רעק"א עז). וע' בקובץ 'מוריה' (אב תשמ"ט) מהגר"ג קרליץ שליט"א שמותר לבטל פטרוסיליה במרק וכד' ללא בדיקתה מתולעים, כשהיא נתונה בתוך בד סגור, ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה).

ג. יש לצדד שמותר לבטל דבר שאין עליו שם איסור עתה אלא יחול עליו לאחר זמן (עט"ז או"ח תמוז סק"ה תרכ"ב ופמ"ג). אך למעשה יש לחוש ולא לעשות כן לכתחילה, שכל תחבולה להתיר איסור אסורה (עפ"י מנחת שלמה ס"ה ז. וע' בשו"ת אבני נזר יו"ד פד, ה).

ד. אסור לערב איסור בהתר, גם כשהאיסור יפגום טעמו של ההתר. וכן אסור לכתחילה לבטל מאכל בכלי שבלוע בו איסור, גם אם האיסור יתן טעם פגום במאכל. וב'תרי דרבנן' (כגון איסור דרבנן ובהצי שיעור בתערובת) יש לדון להקל בזה. ומותר לכתחילה לפגום לגמרי טעם הבלוע בכלי, ואחר כך לבטל בו תבשילים, שהרי אינו נהנה מהאיסור כלל (עפ"י שו"ת מהרש"ם ח"א קיא. ובערוך השלחן צ"ט, כט) הכריע להתיר רק אם פוגמו עד שאינו ראוי לאכילת אדם כלל, לא בפגימה בעלמא. וע' בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד י, א ד ה; אגרות משה יו"ד ח"ב ל).

ה. נחלקו אחרונים אם מותר לבטל איסור תורה בענין שיישאר עליו איסור מדרבנן (ע' עונג יום טוב לד ד"ה ונ"ל וד"ה מיהו; אחיעזר ח"ב ט, ג וח"ג מט; מכתב מהגר"י קניבסקי זצ"ל, מובא במנחת שלמה לאחר סי' ס).

ו. יש מצדדים לענין תערובת בשר ודגים, שמותר לבטל לכתחילה, אם משום שהוא איסור דרבנן או מפני שאינו אלא מפני סכנה (ע' אבני נזר יו"ד פה; דעת כהן נה-נו. וכן הורה הגר"ע שליט"א).

דף ה

ק"ט

ט. שני ימים טובים של ראש השנה – האם הם כקדושה אחת או שתי קדושות?